

Lia. 7.

DISPUTATIO PHILOSOPHICA 24.
DE
LEGE ASSOCIATIONIS
COGITATIONVM
VELVT
INSIGNI LEGE INTERPRETIS
N. T.

QVAM
AVCTORITATE AMPLISS. PHILOSOPHORVM ORDINIS
D. SEPT. CIO IO CCLXVIII

TVEBVTVR
M. LVDOVICVS MARTINVS TRÆGER
ET
IOHANNES PETRVS WILLENBÛCHER

ERBACENSIS S. TH. S.

HALAE AD SALAM, AERE HENDELIANO.

A proposito, quo intuetur Metaphysice, longe subsistit umbratilis ignobilisque contentio eorum, qui, cum se diuini huius studii venditent statores, parum tamen, animo entium flamine tumente, de illius habitu ante oculos ita proponendo cogitant, ut tandem aliquando possint intelligere omnes, longam aliarum rerum cognoscendarum seriem ad illam sese applicare, eoque eam esse salutandam vero nomine, quo **VERVLAMIUM** (de augm. scient. l. III, c. I.) philosophiam primam suam, velut matrem siue truncum reliquarum scientiarum, constat vehementer commendasse. Ut olim in proverbio erat, multos esse thyrsigeros, sed paucos Bacchos, ita in metaphysicorum multitudine videmus raram et insolitam eorum operam, qui, perspecta almae huius philosophiae coelesti origine, etiam caeteris, qui minus sapiant, immo larualem eius formam putent, praestantiam atque maiestatem illius solerter demonstrant, cupidosque perlustrandi mundum istum, ab externis sensibus remotum, simul inde ad lucrosiorem et iucundiores eruditionis orbem traducant, cuius feracem indolem et bardus quisque animaduertat; ostensuri, quam praeclare inuentis metaphysicis quoduis fere studiorum genus collustretur, foneatur, alatur, omninoque iuuetur. Et hanc ipsam quidem oscitantem et dormitantem metaphysicorum sapientiam dubium non est inprimis esse causam, quamobrem adhuc passim lateant turgidae quidem, at panem lucrantis ignorantiae insipientiaeque alumni, qui studii nugatorii, et sterilis, et caliginosi, et tractatu asperi, et profani, et quis omnes laudes caneret? apposituri exemplar, metaphysices auctoritatem mirum in modum allatrant; en, conclamitantes, a qua tibi caueas! ah, postulat ingenium, nec largitur tamen opes! Quo loci sane res non esset, si philosophorum consilium non tam ad extruendos epitomarum et controuersiarum cumulos, quam ad conficiendos eos libros spectasset, qui

non tantum in philosophia, sed in omni propemodum eruditionis curriculo explicita quasi metaphysices ministeria, inuitis etiam maligni vulgi oculis, subicerent. Etenim scriptorum plurima, quae ex hoc genere adhuc edita sunt in lucem, e. g. AEPINI, parum profecto faciunt ad ea, quae optamus; cum in istis libris, huc si iure pertinerent; non ex aliis eruditionis partibus petita placita metaphysicae, exemplorum instar, aptanda, sed sic explicanda sublimia oracula fuissent, ut tanquam capita et fontes veritatum, ac ut causae eluxissent, quibus effecta et phaenomena, male plerumque cognita neque satis intellecta, niterentur. Huiuscemodi autem librorum conditores varia utilitatis specie ad scribendum ducerentur; nam ut ea, quae diximus, et alia taceamus, nae liberales isti viri tironum commodis maxime consulturi essent, qui ut nonnunquam metaphysicorum dogmata facile assequuntur, ita ex contraria parte iustam eis utendi rationem difficillime perspiciunt: vnde efficitur illud, ut existant metaphysici, innumerabiles illi quidem, sed thraffones ad unum fere omnes, hypermetaphysici barbari, mox procul a patria in mundum fanaticum profecturi, ut ad hunc nostrum forte nunquam red-eant. Equis neget enim, qui postea ad vsum-transferre axiomata sponte sua discant, esse admodum paucos? dotari plurimos, qui per omnem vitam dices sint sine vilo voluptatis sensu? Dici vix potest, quam esse soleant frugiferae, aut sicut generosae propagines, succi quasi plenae, et acceptio-nes eae, quas nullius esse frugis facile tibi persuaderes. Distinguit, ut hoc vtamur, DARES, summus philosophus, similitudinem essentialiam a similitu-dine essentialium, quam distinctionem haud male sibi ad consilium adhibe-rent εὐφορίζω illam, nostris Genie dictam, de qua recentiores disputaerunt, definituri, traduntque alii alia huius indolis plurima. Igitur, praecoptata ad scribendum materia, quae et tantae virtutis et cognatione aliqua coniun-cta esset theologorum studio, cum intelligeremus, legem apud Psychologos perculgatam, quae cogitationes associat, cum primis esse huius conditionis; relictis ex hoc genere aliis omnibus, hanc censuimus eligendam, eamque eo magis, quo latius in interpretando patere eius vsus videbatur. Est haec
 praec-

praeterea lex haftenus siue imperiosa, siue animis nostris accepta, vt nihil fere a mortalibus profectum videas, nihil iis fere adiunctum, vbi non exstarent expressa illius vestigia. Quocirca vti ea feliciter possunt ad explicandas grauissimas causas docti homines; quorum si nulli alii, medici certe huius legis habere rationem solent, ex eadem intellectu difficilia et obscura recte luculenteque interpretantes (vid. e. c. Io. Petr. EBERHARDI, sagacissimi physici, libell. de medicamentorum effectis, ling. vern. exar. p. 199): vt mirum, huc aditu et reliquis eruditorum ordinibus patente, ni pari iure vtantur.

§. I.

Quod Psychologi solent vel ipsa sua philosophandi ratione prodere, occulta et incerta esse omnia, de vi et natura animi disputanda; nisi antea diligenti animaduersione eorum, quae in mente eueniant, docendi via quasi sternatur et muniatur; illud etiam, de hac nostra quaestione dici verissime, intelligimus. Nobis igitur, quo intendimus, tuto ac sine circuitione et anfractu peruenire cupientibus, eadem via, narrando, quae de nobis exprimitur, erit aperienda: quo facto ex *animaduersionibus* colligenda facile plura patefcent. Videntur autem duae omnino sufficere.

§. II.

Fit saepenumero, quae *prima* est, vt animus, in quem olim plurius imagines (e. c. duorum, A et B notandorum) simul inuectae erant, alterutra (e. c. A) ipsi denuo repraesentata et praesente, sociata etiam (B) recollat conscientiam; atque ita quidem, vt haec instaurata species (B) ad illam (A) attendenti moram et impedimentum inferat. Existit autem, hoc si fit, illud ipsum, quod *associationem cogitationum* vocant. Vnde proliue erit cognoscere Cor. I. non posse eam locum habere, ni antea animus a cogitatis pristinis vacaret. Cor. II. Deinde, animus, dum cogitationes consociat, sua non vti spontaneitate, quippe qui, redeunte pristina imagine, turbatur, id quod volebat. Significamus vero cum *Darvino* per spontaneitatem (neque enim hoc vocabulum iure philosophico donatum fugimus) eam animi facultatem, qua potest fieri, vt positus omnibus suis, quae antea aderant *περιεσσει*, illud etiam non agat, quod agit.

Cor. III. Et quoniam confociat animus olim simul percepta, quorum saepe nullus alius nexus est, nisi is, quod quondam simul oblata erant; neque etiam ipsa ratio huius confociationis redrix est, non enim intercedit spontaneitas, ad rationis usum necessaria: intelligitur porro hoc, nexum rerum ita copulatarum non esse arduissimum illum, de quo sagaxit Philosophi.

§. III.

At solet tamen animus, quae altera est animaduersio, cui multorum olim imagines simul obuersatae erant, cum de vno eorum rursus cogitat, ex reliquis tantum reuocare illa, quae cum magis aliis olim tetigerant; hoc est, non omnino omnium, quaecunque antehac simul intellexerat, sed eorum modo redeunt *cogitationes*, quae quondam *vi* perceperat satis *viuida*: id quod suus quemque sensus docebit.

Cor. Hoc autem sequitur illud, ut eorum, qui vitae genere, patria, educatione &c. ab aliis differant, ab horum diuersa sit ad confociandum materies; quoniam e diuersa vitae ratione diuersas pendere viuidas imagines constat, &c.

Schol. Ut scriberetur, quam breuissime posset, ratiocinia et ea, quae experientia docet, in §. coniunximus.

§. IIII.

Nunc ex his, quam rationem, veluti legem, haec mentis nostrae facultas sequatur, videamus. Philosophis, legem generaliter definientibus, lex quaedam formula est, qua demonstratur enuntiaturque modus, quo plura componenda copulantur: quam generalem si accipis finitionem, in ipsis sphis II et III haec existat et apparet *lex confociationis cogitationum*: eorum, quae olim simul animo comprehendisti, vno denuo percepto, repetes etiam cogitationes viuidiore, isti olim coniunctas.

Cor. I. Igitur ex duabus imaginibus, olim simul haustis, offeretur, vna earum denuo oblata, etiam altera; si quidem haec olim viuida fuerit.

Cor. II. Deinde perspicitur hoc, posse mentem eo saepius confociare, quo plura, contra hoc rarius, quo pauciora olim *vi viuida* perceperit.

Schol. I. Erunt fortasse, qui legem hic esse mutatam existiment, ideo quod eam alibi aliis verbis sciunt esse scriptam: qui cum e. c. in *Dariesi* psych. emp. §. XII. eandem ita expositam viderint: „si duo obiecta simul vel per se vel per similitudinem quandam „cogitaueris, et deinde eorum vnum iterum cogitem, haecce cogitatio etiam cogitationem

„tionem alterius reproducet“, nos censeant derogasse legi: at si meminerint, legem in pauca collaturos non similiter facere, ac si interpretentur, dabunt veniam. Derogare quidem nos non volumus; sed paucis potius libet constituere. Ingrediamur in causam. Illud *vel per se vel per similitudinem quandam* in vno hoc simul continetur. De priori quidem illo, *per se*, non est dubium; at nec de hoc, *per similitudinem* quandam. Etenim quando mens simile A cum simili B sociat, id fit propterea, quod A ipsi iam oblatam videt tali aliqua nota gaudere, qualem olim in alio B reperit; adeoque istam notam cum B iterum iungit, quo demum facta videt similia. Dant autem, quae sentimus, graue testimonium de eo, quod diximus. Legenti historiam disciplinae pythagoricae recurrit imago coenobitae rom. Cedo causam! ob similitudinem, inquis, quae Monachi est cum Pythagoraco. Enimvero ut dictum non vituperamus, ita aucupandum quoque illud censemus, quod latet. Nempè Pythagoraci *ἀσκησις* prae se ferunt, viramque secundum castitatis, paupertatis et obedientiae praecepta institutam, rerumque victusque communitatem &c. quae quoniam a me in Monacho olim intellecta erant, eundem in mentem reuocant, ut omnino olim copulata simulque comprehensa iterum copulentur. Quae tantum abest, ut *Dariefium* reprehendamus, ut maxime etiam illum praedicemus sollicitius legem exposuisse. Nos autem sequi hic quidem maluimus illud, quod is ipse nobis in via ad verit. §. CCCVII monstrauit.

Schol. II. Quoad autem his consentiamus, qui legem sic condunt: percepta idea partiali recurrit eius totalis (vid. Baumg. Met. §. 561); id quidem §. III. aliqua ex parte declarat.

§. V.

Iam cum animus noster vsque adeo hanc legem commendatam habeat, ut summam quasi familiaritatem contraxisse cum ea videatur, in disputationem venit, *an carere illa mens humana potuerit*, idque si negandum, *quare non potuerit*. Quam quidem quaestionem neque ab instituto nostro alienam, neque etiam, si quae dictari sumus, praemitantur, difficilem et obscuram putamus. Recentiores philosophi, quorum fas sit ore loqui, *cogitationes* materialiter spectatas enti spontaneo vel *in esse vi essentiae*, vel *non vi essentiae*, docent; cuius discriminis haec est ratio. Inesse vi essentiae aiunt, si menti non possent non tribui, necessarioque exhiberentur, nullo profusus adhibito extrinsecus adiumento, nulla aliunde data occasione; ut ipsa adeo
mens,

mens, iis sublatis, tolleretur, quemadmodum tolli trianguli formam, negatis tribus angulis, videremus: sin autem possent, integra et salua mentis natura, ab ea exulare, mensue demum sociata vel cum corpore vel corpufculo, quo tanquam instrumento (f. schemate perceptionis) vteretur, esset cogitatura, tum negant eas vi essentiae inesse.

Cor. I. Itaque animo eo, qui per se et natura sua cogitationes habet, praesentes eae perpetuo sint necesse est.

Cor. II. Id quod de altero animorum genere dici minime potest.

§. VI.

His autem constitutis, duo maxime efficiuntur. Primum est, vt *in mentem, quae innatas cogitationes habet, vel iis potius per se et natura sua praedita est, cadere earundem confociatio nequeat.* Demonstrationem suppeditant cor. I. §. II. & cor. I. §. V.

Cor. Ergo naturae diuinae, quippe quae his cogitationibus gaudet, confociandi facultas repugnat.

§. VII.

Alterum ex §. V. cogitur, vt multo secus sentiendum sit de *mente, in verum cognitione haud ita versante.* Hic enim illa ipsa lex sancienda est, quoniam, id nisi fieret, fieri nec hoc posset, vt absentium rerum simulacra, ex animo deleta, instaurarentur. Namque cogitatione aliqua (A) ornatus animus, sed non per se suaque ipsius essentia, priuari eiusdem potest (cor. II. §. V.): vt adeo ereptam recuperaturo aut ipsa res (f. ἀνεστρωπος) denuo contemplanda sit, aut resuscitandum alio modo cogitatum (A). Fac igitur, cum hic, quod primum posuimus, absolum sit, esse alterum, tum profecto abesse illud nequit, quod efficit, vt reuertatur (A): rationem sufficientem vocant. Vnde vero ista ratio? Siue eam cerni in occasione extrinsecus oblata (e. g. in signo quodam dato, aut in aliqua re, in sensus incurrente &c.), siue positam in sola mente velis; illud largiri debes, oportere eam in aliqua latere mentis cogitatione (B). Haec autem nisi copulata esset cum illa, quae coarctari debet, cogitatione (A), nulla foret ratio, cum omnis sine nexu sit absurda ratio, neque esset quicquam, quare inde cogitatio

ratio A, nec quaelibet alia, existeret; adeoque (ex def. rationis) clarum est, fieri nullo modo posse, ut reddatur cogitatio A, nisi haec ipsa et quae praevit altera (B) nexu quodam vinculae sint. At nexus porro cum nullus esset, nisi adesset nota (determinatio) aliqua, sine B in A haud possibilis (per def. nexus), talis aliqua nota adsit necesse est: eamque vel olim in A vidisti, vel minus. Iam fingas, te vidisse eam nunquam in A, tum sane rem A non cognosces; ubi deest enim nota communis, ibi deest ipse nexus: ideoque etiam hoc necesse est, ut hanc notam quondam perciperis. Hoc autem quid aliud est, quam illa ipsa lex (§. III. & sch. generatim spectata)? Concedamus itaque *eam esse necessariam* ἢ *προδεστωσ; resuscitandae cogitationis*: Cor. I. ac inde colligamus primum, fuisse hanc ipsam necessitatem, quae nos homines illa lege adstringeret; quoniam nos non sumus ii, quibus per essentiam cogitationes inhaerent.

Cor. II. Deinde nostram memoriam atque phantasiam, ista consociatione subnixas, (con- sul. Psychologos), abrogata illa lege, esse nullas.

Schol. I. Quorum de mente humana cognitio non compacta in vincula vulgaris psychologiae, sed dilatata suo ipsorum studio erit, si quidem argumentum, quo necessitatem legis conf. in §. docuimus, haud facile in dubitationem adducunt; de quo forte laborabunt ii, qui nunquam explicare complicatas mentis actiones ipsi conati sunt, contentique articulata illa in membraque diuisa mentis descriptione, quae prostat in libris, quasi haec vera esset animi nostri imago, vel nesciunt, e. c. haec: mentis humanae rationem indagare nexus rerum non posse, etsi maxima sit attentio, nisi ministratae sint lex conf. et memoria &c., omninoque facultatem animi, quam superiorem vocant, non sibi sufficere eatenus, quoad ea in libellis psychologicis appareat; porro rationis nexus existere demum acquisita rerum connectendarum notitia; et quae sunt reliqua.

Schol. II. Qui autem de vi et potestate rationis suff., quam longe lateque pateat, disceptant, et hi communiter isto argumento uti poterunt, tanquam ex sua cuique privata sententia facile interpretando.

§. VIII.

Sed magnam etiam vim habet ad explicandam omnem nostram causam, scire, quod non minus consequens est: *legem illam esse naturalem*, esse normam, quae nobis diuino munere contigerit. Quoniam enim naturale vocamus id, quod cum sit, ita videmus accidere, uti per vires, essentiae rei

B

tri-

tributas, fieri necesse est; haud obscurum esse potest, nos nostra iubente natura agere tum, cum imperia legis illius exsequimur (§. VII. et cor. I.)

Cor. Et hic erit quidem agnoscenda et celebranda diuini numinis bonitas, quae munire nos hac lege voluit, quo haberemus, vnde incommoda ex instabilitate cogitationum, in hac nostrae limitatae naturae conditione nascenda, lenirentur, eorumque quaedam quasi existeret liberalis compensatio (§. VII.). Namque vt illa vis, qua mente et cogitatione alterum ab altero abstrahimus, nobis tributa a Deo est, in quem tamen ipsa cadere nequit, vt inopiae et penuriae mentis nostrae, quae non esset sine ea plura simul perceptura, &c. aliquatenus medereretur, accederetque ea quodammodo ad illud, ex quo ducta est, diuinitatis exemplar, (cf. Abr. Gotth. *Kuestneri* Betrachtungen über die Art wie allgemeine Begriffe im göttlichen Verstande sind, p. 4, 5, 6.): ita hac facultate confociandi cogitationes illa summa et liberalis sapientia, qua ipsa tamen non eget (cor. §. VI.), nos instruxit, quae *paupertatem ex temporariis et praeteruolantibus imaginibus nostris suborientem, quoad fieri posset, tolleret, vicarianque nobis operam nauaret.* Atque nobis quidem persuasissimum est, ad cognoscendam mentis humanae oeconomiam plane admirabilem eiusque diuinam originem nihil tantumdem prodesse, quantum, quam hic laudamus, via prodesse poterit. Laudant triplicem illam viam, qua a rebus creatis ad Deum conditorem ascendimus; sed commendanda etiam videtur reuersionis via; ita enim appellauerimus eam, qua a Deo conditore ad res creatas descendimus: vt hac, qui sumus nos, quemadmodum illa, qui sit Deus, indagemus.

Schol. Itaque hic erit vitandum vulgare vitium eorum, qui, vbi primum aliquid mali ex legum, quas sequimur, usu accessendi animaduertunt, statim aut has ipsas leges vituperant; aut quendam scaui omnis genium, tanquam ex machina, aduocant, qui, quidquid illius sit, vaser auctor sit et praepotens artifex. Enimvero si intellexerint, inter actiones facultatum et legitimam actionum rationem caute discernendum esse, seque adeo ratione et intelligentia sua, quibus tamen nihil excellentius magnificentiusque nacti sunt, quando errant, vti; non solum quod sit contrarium sanctitati diuini conditoris, nihil hic quicquam deprehendent; verum etiam locum commune habebunt, ex quo, tanquam vberissimo fonte, ad institutionem magis vera atque adeo potiora, ad reprehensionem aptiora, et ad animi consolationem longe efficaciora, quam ea fere sunt, quae ex istis suis fontibus haurire solent, derivare facili negotio possint. Certe restant viam, qua detegenda sit somniorum omninoque visorum omnium, quae non inuitato interdum in nobis existunt, damnanda vel excusabilis indoles, quam consuetudo philosophica moralitatem appellat, non poterunt non ex his morum magistri inuenire.

§. VIII.

§. VIII.

Postquam satis opinamur, ad consilium nostram legem consec. declarauimus, illud age deinceps, cuius causa hanc omnem disputationem ingressi sumus, expediamus. Quam quidem in re ita versabimur, vt ostendamus *primum*, legem hactenus explicatam *pertinere maxime ad eas opiniones interpretis N. T. quas Dialectici hypotheses philosophicas in specie vocant; deinde esse eam pro certo sumendam, et tanquam indubitata regulam in interpretando sequendam.* Itaque cum inter omnes constet, eiusmodi hypothesi, quo sit praestantior, eo magis hanc duplicem virtutem inesse oportere, alteram, vt ipsa huius nominis enuntiatio ab omni repugnantia libera sit; alteram, vt inde quorundam, quae cognoscimus, velur effectorum, plena ratio repeti possit: facile videmus, quid nobis *in priore parte* agendum.

§. X.

Videlicet *primum* hac in parte tradendorum hoc est, vt demonstratur: hoc enuntiato, quo de *viris θεοπνευστis* N. T. asseueratur, posse eos in scribendo legem consec. secutos esse, nihil prorsus admitti, quod sit absolum, abhorreatque ab eorum dignitate. Nam etsi illud nobis concedere debent iusti rerum aestimatores, fieri posse, si quidem generalem auctoris libri notionem spectes, vt is subinde cogitationes suas ad hanc legem dirigat (§. VIII): veremur tamen, vt tam faciles sese nobis daturi sint tum, cum ad scriptores ventum fuerit diuinitus edoctos. Quod enim, cum de solo genere quaeritur, nihil in se habet, quod generi repugnet, non illud statim recte colligitur, posse etiam cum qualibet forma, isti generi subiecta, coniunctum esse; quoniam formarum differentiae, adiectae generi, non raro impediunt, quo minus, quod in genere solo locum haberet, inesse idem formis possit. Quare hic quidem ante omnia enarrabimus ea, quae tributa scriptoribus N. T. sunt, tanquam alicui scriptorum formae; tumque quaeremus, an haec eorum attributa illaque lex inter se pugnent, nec ne? Scimus autem *primum*, fuisse eos θεοπνευστis; deinde homines fere ordinis inferioris in-

eruditique; scriptores denique, qui ad vulgarem popularemque sensum accommodate scriberent. De singulis breuiter dicendum.

§. XI.

Quod igitur ad *primum* attinet, de *θεοπνευστα* inter nostrates theologos *sententiae sunt maxime duae*: vna est eorum, qui non solum literarum sacrarum materiam, sed formam etiam, vt in scholis loquuntur, suggestam a spiritu s. aiunt; altera eorum, qui, etsi non materiam, veruntamen formam a sp. s. profectam negant. Sed *sive hanc, sive illam amplectare, nihil reperies, quod tollere usum legis illius possit*. Quod largiuntur enim, qui hanc causam accuratissime tutantur, prioris sententiae defensores, accommodasse se spiritum s. cuiusque scriptoris ingenio, id profecto tantum abest, vt illi legi repugnet, vt maxime eam confirmet. Quis, quaecumque, hic non videat, hoc ipsum ingenium non potuisse seruari, nisi et illa lex seruata esset? Quia enim in hac quaestione ingenii vocabulo nihil aliud designari potest, quam illud, quod ad leges animi naturales earumque usum accedit, tanquam cuiusque proprium, siue quod cuiusque animum magis, vt vulgo dicunt, determinat: cogitur, vt, persistente ingenio, maneat quoque naturales animi leges; quemadmodum rei essentia tum adsit necesse est, cum adsunt eiusdem affectiones. Iam vero lex consoc. ad naturam virorum diuinorum pertinebat (§. VIII. & cor. & sch.); adeoque quoniam, spiritu s. scribenda eis inspirante, stetit volunt eorum ingenium (puta non vitiosum sed incorruptum) stetit etiam illam legem (quatenus vitiositate carebat) efficitur; idque affirmantem nequaquam, quod *ἀδυνατον*, tueri, intelligitur. Quomodo autem altera sententia eaque lex inter se conciliandae, id quidem, quia per se patet, non opus est dicere.

§. XII.

Itaque veniamus ad alterum. *Erant hi viri*, (maximam partem) *ex ordine plebeio delecti, nec exercitiores doctrinae humanae studio*, vt ipsis adeo ea cogitandi ratio arrideret, qua assuetam videmus multitudinem. Quae ratio cum non modo non refragetur illi legi, sed intelligi potius ex popu-

populari consuetudine possit. illam normam huic generi hominum apprime consentaneam esse, utpotè quae in facultate animi, quam inferiorem vocant, inprimis conspiciatur: et ipsa etiam experientia confirmet, id genus hominum hanc legem maxime sequi; *nec hic aliquid intelligitur, unde pugna existere possit.* Quod autem ad Pauli eruditionem attinet, non erat illa ex genere eo, ut animum ab huius legis usu auocasset. Cf. ERNESTI, theologi summe venerab. instit. interpr. ed. vlt. p. 45.

§. XIII.

Ita adeo illud modo restat. ut de *tertio*, quod esse diximus *populare docendi dicendique genus virorum diuinorum*, paucis differamus. Nempe cum ita libellos suos exararent, ut, quam omnibus salutem decreuisset Deus, omnes cognoscerent, ea omnino institutionis ratio exquirenda erat, quae non esset inepta, sed isti consilio potissimum seruiret, hoc est, popularis. Est autem (ex §. antec.) in aperto, legis consoc. vsum a tali institutionis genere nequaquam excludi, qui sit potius huic disciplinae aptus et conueniens, ut adeo *nec in hoc loco possit repugnantia demonstrari.* Idemque omnium seculorum, pristinorum praesertim, historia egregie testatur. Antiquissimi enim generis humani doctores cum animaduertissent, hanc ipsam docendi viam valere ad persuadendum plurimum, intellexissentque, ut quaecumque instituendi ratio esset praestantissima, ita esse debere discipulorum ingenio accommodatissimam; apologis, symbolis, allegoriis &c. ex professo utebantur; quos ut rectam inuestisse viam et quasi publicam, eamque ad erudiendam vniuersitatem proximam, quibus facile viderit; ita eos etiam, hoc agendo, non parum curasse legem conf. nemo negauerit.

§. XIII.

Et haec quidem de prima virtute hypotheseos nostrae dicta sunt. Nunc de altera, in §. VIII. adducta, quae non minoris momenti est, posita in eo, ut ex hac ipsa enuntiatione quorundam, quae adesse videamus, ratio reddi debeat, atque doceri, in N. T. occurrere multa, quae per eandem explicari apte sciteque possint. Hic autem quoniam suspicamur fore, ut absoluta vniuersae

huius rei tractatio nimis longam suppeditaret orationem, ibimus tantum *per praecipua aliqua capita*, quae instar speciminum sint, et quasi spondeant quaerentibus, sine aliqua ex hac hypothese interpretis utilitas, nec ne? esse eam ipsis hoc nomine satis facturam: quorumque omnino *quatuor* commemoranda videntur. Etenim, ni fallimur, idonea haec erit hypothesis, primum ad tollendas nonnullas repugnantiarum species, quae subinde in N.T. libris, praesertim historicis, existunt; ducet deinde ad veram parabolarum allegoriarumque interpretationem; tum vero comparata erit ad explicanda ea N.T. loca, ubi, quae in V.T. dicta sunt, accommodationis causa, vt aiunt, in medium proferuntur; denique iuuabit interdum eos, qui sermonis contextum in membra partiri volent.

§. XV.

En ea, de quibus dicendum copiosius. Sed cum hic locus non satis opportunus videatur, quoniam veremur, ne hic dicenda omnia in *altera*, quae *consequitur*, *dissertationis parte* repetenda essent; hic ista in medio relinquemus; potius demonstraturi; vt fidem in §. VIII. datam liberemus, enuntiatum §. VIII, quod a repugnantia liberum esse haecenus ostendimus, esse non solum hoc et verisimile, sed tale etiam, quod vere acciderit, hoc est: *viros diuinos in scribendo reuera legis conf. rationem habuisse*: eoque demum constituto ad istas regulas reuertemur, non minus, tanquam euidentes certaeque demonstrandas.

§. XVI.

Vt igitur in omni, quod administramus, negotio, illud facimus, quod possumus et volumus, ita etiam scriptores diuini censendi sunt, illud ac ita certo scripsisse, quod et quomodo possent vellentque scribere. *Potuisse* autem eos in libellis suis, auctore Sp. f. compositis, orationem suam interdum ex lege *conf. continuare*, id paullo quidem ante *argumentis vi imus*; quare id solum *reliquum est*, vt, *voluisse eos* subinde etiam *hoc modo scribere*, doceamus.

§. XVII.

§. XVII.

Id quod qua ratione declaretur, nunc videbimus. Cum id *semper* *Judaeis* cum reliquis populis, qui terras *orientem versus* colunt, commune fuisset, ut *imaginibus* a phantasia oriundis suauiter *assuerent*, maximeque confoc. lege tenerentur; tum *ea inprimis aetate*, quam aduentu suo Christus insigniuit, data ipsis erat frequentissime hac *phantasia utendi facultas*. Philosophia enim quoniam iam ante istos dies apud extraneos laetissima incrementa ceperat, ut multa adeo tunc temporis inuenta celebrarentur, quae, cum V. T. litteris consignabatur, aut nondum cognita aut perspecta satis essent; Judaei, quibus nullus inuentionis honos habebatur, etsi eum vehementer expeiebant, id sibi maxime agendum putabant, ut, quibuscunque modis possent, docerent, nihil noui *Platonem* &c. attulisse, sed *Sethum, Noachum, Abrahamum, Moysen*, &c. iam ante seruasse idem cognitionis humanae fastigium, quam isti quidem graeculi orti fuissent: haud dissimiles eorum aemulorum, qui vel hodie *Noacho, Abrahamo* &c. Logicorum et Mathematicorum immo *παιδοφύων* titulos, velint nolint, imponunt. Sunt autem huius rei testes ipsi *Philo* et *Josèphus*, qui morem gerentes huic popularium suorum studio id consilium in libris suis aperte indicant. *Deinde* vero hic spectanda etiam est ea V. T. interpretandi ratio, quam *ἀντιστοιχείων* nomine hi iidem *Philo* et *Josèphus* saepenumero laudant (leg. *SEMLERI*, theologi S. V. in *parasceues herm.* part. I. p. 103 seqq. quo etiam *ἑρμηνεία Philonis* spectare videtur, ap. *Grotium* in annot. ad N. T. ed. *Windb.* T. I. p. 28. Cf. quoque *ERNESTI* inst. int. p. 167. §. 9). Porro hic illud cogitandum est, ipsum T. V. exornatissimum esse variis similitudinibus, ditatamque non aliquatenus, sed ex maxima parte descriptionibus picturisque iis, quas phantasia suppeditat; ut ex his facile intelligatur, in Judaeorum animis, qui ita assidui in legendis his libris essent, ut aliis litteris nullam fere operam darent, eandem cogitandi rationem infudisse. *Denique* nec mirae praeceptorum traditiones tacendae sunt, quibus iam tum, cum eos visitabat Christus, superbiebant Judaei. Iam vero si qui sunt, qui haec Judaeorum studia sine vsu legis conf. conditi-

ditricis illius allegoriarum, similitudinumque plurimum &c. nutricisque mysticae interpretationis, omniumque fere horum negotiorum, quanta quanta fuerint, moderatricis, valere potuisse opinentur; scire velimus, qua alia tandem ratione haec studia apud eos vigere potuisse putent. Etenim ἀνεστειν illa nitebatur lege conf. (cor. II. §. VII.); aemulatio autem philosophiae inter Judaeos et Graecos, nec non πνευματικῶν veneratio haud vulgarem phantasiae vim postulabant, quam ipse V. T. lectio insigniter adiuuabat: *ut adeo dubitari non possit, quin Judaei legem conf. maxime sequuti sint*, quippe quam sequi non solum eorum patria, sed plures etiam causae aliae iusserint.

Cor. I. Licet igitur solos Judaeos Graecos allegoriarum sectatores dixeris (quod quidem negat *Michaelis* in interpr. ep. ad Hebr. p. 61.); erunt tamen causae aliae, quam ob rem putabimus, legis conf. usum ad totam nationem pertinuisse.

Cor. II. Neque causa cadimus, etsi verum sit, quod nos quidem, verum esse, non plane abnuerimus, (plurimos) Judaeos usque adeo extra omnem rationalem consuetudinem proiectos fuisse, ut translationes, e. e. de vita post hanc beata, ceperint tanquam proprie dicta.

§. XVIII.

Itaque ex his colligamus *conclusionem: voluisse omnino scriptores divinos in scribendo hanc legem respicere*, neque eam in tradendis decretis praecipisque spernere. Quod quidem non ita dictum volumus, ut putet aliquis, conservasse eos etiam vitia, huic consuetudini iudaicae insita; qui modo propensionem Judaeorum ad consociandas cogit., quae in se nihil mali habet, probabant atque spectabant. Sed age, quae conclusionis huius ratio sit, curatius videamus. Igitur negari non potest, sapientissimos illos viros, auctore Sp. S., temporis sui ingeniorumque erudiendorum maxime duxisse rationem. Namque cum in his prima illa norma atque regula cernitur, quam vel auctores, a Deo prudentia σοφιστικῶν non instructi, magnopere spectant, quorumque ut quisque est prudentior, ita eam magis curare solet; tum maxime divinum virorum prudentiae, quid quod ipsius Dei sapientiae repugnaret, quae, quidquid potest per leges naturales fieri, miraculis non cupit efficere, si eos in docendo scribendoque primam et probatissimam normam illam negligere

gligere voluisse putares. Quare Paullus e. c. diserte passim docet, se indolem et ingenium omninoque discipulorum conditionem multum respexisse. Iam vero porro intelligitur, hominum, a θεοπνευστις erudiendorum, fuisse non solum e plebe plurimos, ad quorum adeo captum ratio docendi e lege conf. accommodatissima esset; quippe phantasiae &c. summopere inferuiat; sed fuisse eorum discipulos etiam inprimis Judaeos, eosque maxima ex parte graecos, quorum ingenio quae esset aptior docendi ratio, reperiretur nulla (v. §. antec.); vt adeo θεοπνευστοι, regulam illam secuturi, non poterint non legem confoc. in docendo ratam habere. Immo fingas, Christianorum plurimos non fuisse e Judaeis colligendos, ne tum quidem ostendes, necessitatem huius legis in docendo nullam fuisse; nedum iam ostendas, cum Judaeorum ingenia duplicem huius necessitatem attulisse id temporis vides. Fingas porro, noluisse viros diuinos recta et patefacta hac via proficisci, tum quidem efficitur, vt eorum institutio fructu caritura fuisset eo, qui, calcata hac via, non poterat non existere; cum discipuli dicta nec percepissent, nec percipere voluissent, id quod ab omni Dei consilio plane abhorret.

Cor. Vix opus videtur monere, etiam Christi disciplinam aliquatenus hac lege metiendam esse, quoniam conclusio abs termino, quem medium vocant, fines suos habet. Qui dubitat autem auctoritate Marci c. III, 33. 34. et aliorum Euangg. conuincitur: licet enim illud: κεινος ηδυνατο ακουειν, cum Grotio transferas, vt digni erant audire; inde tamen nihil detrimenti causa nostra capiet.

Schol. I. Neque est, quod dicat aliquis, viros diuinos non necesse habuisse tam anxie quaerere idoneam aliquam et aptam docendi rationem, quippe spiritum f. non ignorassent adfuturum legentibus. Nam spiritus f. gratia vt a nobis nullo modo negatur, ita non haecenus pertinere constat, vt animos, tanquam machinas, tractet; quae ea si esset, euident foret probatio, homines nec esse nec vnquam fuisse vllorum diuinitus concessorum librorum indigos.

Schol. II. Neque etiam ea nos deterret dubitatio, quod hac ratione seculis futuris male prospectum sit, aliud docendi genus efflagitantibus. Nam hoc qui dicunt, primum, vt alia mittamus, cum modo docendi confundunt res et praecepta ipsa, eadem permanentia; deinde ne illud quidem intelligere videntur, nullum esse tam populare, quam

quam hoc ipsum docendi genus, quod est in N. T. conspicuum, adeoque cuius temporis conueniens; ut aliam institutionis viam exoptantes eam facile ipsi possint tradere, quod et saepius fieri videmus. Fuisse constat, qui scripturis sacris illuderent, quod non dotatae essent philosophico quodam habitu, &c. - sed hi nescire videntur, patrocinari se ipsos regulae *Ἐπιτροπῆς*, propterea, quod, cum decreta sua modo forma philosophica induta, modo velo fabularum (romanensium) vestita, modo aliis quibusdam recta inuolueris, emittunt, prout ea diuersis legentium ingenii maxime respondere putauerint, tacito fatentur, circumspectissimos quoque auctores eas decere in docendo regulas, quae ad consuetudinem legentium proxime accedant.

Schol. III. Caeterum ex §. intelligitur, quam verum sit, quod dixit *Semlerus*, vir summe venerabilis, in libr. nom. p. 123: ad causas, quae veteres Christianos ad allegoriarum studium impulissent, referendum esse Iudaeorum ingenium, iis maxime allicendorum ad Christianorum societatem.

§. XVIII.

Sequitur *alterum*, quod in §. XIII. & XV. explicandum suscepimus. Iam enim, quoniam compertum est, scriptores diuinos legi consoc. in libris suis non potuisse solum locum dare, verum voluisse id etiam, hoc est, certo dedisse; non amplius dubitandum est, quin multa, ad hanc legem conformata, Nouo T. intexta sint: quorum iam quidem praecipua quaedam, quia non possumus vniuersa, excutere volumus, atque vberius exponere. Igitur *primum* eorum, quae huc pertinere supra putabamus, τὸ ἐναντιόφωνον est, in libris historicis N. T. passim repertum. Nam confociationem cogitationum etsi non vnicum fontem facimus narrationum, quae inter se pugnant videntur, omnium; neque enim ignoramus, esse etiam causas alias, inscitiam sermonis, moris iudaici &c., propter quas existere soleant: scimus tamen, haud infrequentes esse huiusmodi repugnantias, quae cum e diuerso scriptorum modo confociandi cogitationes natae sint, tolli quoque, nisi legem consoc. consulueris, aut plane nulla, aut inscita tantum ratione possint. Recte autem hac de re iudicaturus, ante omnia cogitare debet hoc, historicos N. T. voluisse vitam atque doctrinam Christi et discipulorum ipsius breuiter describere ita, ut ratio christianae religionis inde cognosci posset: quod qui nec tenet interpres, nec id assidue, tanquam praecipuum finem

θεοτιμωτος, inspectat, is profecto in difficultates innumeras incurrit, et nodos, ut aiunt, in serpo quaerit, qui, ut a procliuitate ad fictiones & commenta connectuntur, ita ab eadem soluantur necesse est: vnde tandem mirificum illud et negotiosum interpretandi genus videmus existere. Hoc igitur posito historicorum N. T. scopo, neque vlllo alio, intelligitur, *primum, potuisse feri*, conseruata virorum diuinorum auctoritate, *ut ad temporis ordinem res gestas tanta contentione non commemorarent, quanta quidem auctores annalium*, quos chronicos etiam appellant; sed *insererent interdum eas, quibus cum praecurrentibus non tam temporis, quam argumenti vicinia esset et propinquitas*. Iam vero quamquam id saepius accidisse longe certissimum est, ab eo tamen proposito, de quo paullo ante diximus, aberratum esse nullo modo videmus: neque enim continuo, si quis vel non *θεοτιμωτος* historicus exoptatam istam temporis seriem negligit, scitu necessaria praetermittit. Exemplum adest satis notum. Johannes c. 12, commemorat Mariam nardo vngentem pedes Christi accumbentis, saluo temporis ordine: Matthaeus autem c. 26 & Marcus c. 14 (haud dubie enim vnam eandemque rem narrant) vincturae huius mentionem faciunt aliquot dies post, quam ea *Christo* obtigerat; ut horum adeo sedulitas, alieno loco officiosa, absona videatur. Sed res est in integro. Qui in Marc. c. 14, praesertim vero in c. Matth. 26 totam orationis continuationem prope intuetur, is statim intelliget, fuisse rerum gestarum similitudinem, quae hanc coniunctionem suaderet. Etenim cum antea non solum Christus mortem sibi imminentem annuntiauisset, sed mox etiam in mentionem insidiarum, a Iuda avaritia (cf. Io. 12, 6.) inducto paratarum, incidendum esset; ampla hic ostentabatur occasio, inserendi historiam, quae et praedictionem mortis confirmaret &c. et fordidam istam cupidinem Iudae, insidias molientem, redargueret, &c. Vtrumque vero, muliere Christum vngente, factum esse, ipsa narratio demonstrat. Et ita quidem hanc rem spectandam putamus illi, qui bonam causam Matthaei, Marciue bene vult defendere. Neque vero hic iam subsistendum est, sed progrediendum. Nempe narrabantur res, tempore seiunctae, affinitate vero argu-

menti colligatae. Qui fiebat hoc? Fiebat quidem per legem confoc. quae res inter se similes facile copulabat (cor. III. §. II. & §. III. & sch. I.); ita vt historici nostri, cum eas et in libellis suis, salua libellorum virtute, apte sic coniungi posse perspicerent, quemadmodum erant in mente confociante, easdem simul exponerent. Hanc autem huius rei veram causam esse clarum est ex ipsa mentis nostrae natura, quae nulla alia lege huiusmodi res coniungit; atque ex eo, quod, si subesse quis alias causas putet, eae ad hanc facile reducantur. *Adeo verum est, quod diximus, legem conf. tollendis repugnantis commentitiis interdum inferuire.* Caeterum nec illud inficiamur, videri nobis verisimillimam eorum sententiam, qui eandem rem, at aliter descriptam, apud Lucam c. 7. 37 seqq. reperiunt.

Cor. I. Ergo optantis potius erit, quam interpretantis, in libellis N. T. historicis vbi-que quasi hiare ad ordinem, quem chronologicum dicunt: Infiant *περὶ τῆς*, his-que contraria, &c. quae nec desunt in aliorum historicorum voluminibus.

Cor. II. Et quoniam vna eademque res cum pluribus aliis simul percipi potest (hac phrasi non excludi similitudinem, quae rei cum re intercedere potest, docet Sch. I. §. III.), perspicua est ratio, quare alius rem commemoret, vbi alius filer et v. v. (cor. §. III). Exemplum praebet narratio Lucae c. 7. 37 seqq. (si quidem velis, ibi non aliam rem designari, ab Iohanna c. 12, 1 seqq. diuersam), quippe cuius scribendae aliam prorsus occasionem arripuit Lucas, atque Matthaeus et Marcus.

§. XX.

Sed, praeter hoc fictum repugnantiarum genus, sunt aliae quoque narrationes, pugnae specie obumbratae, quae vt ab eadem illa, de qua modo diximus, causa proficiscuntur, ita iis etiam eadem medicina adhibetur. Namque *alterum*, quod ex historicorum N. T. proposito in §. antec. constituto, sequitur, hoc est, vt non omnino omnes rerum gestarum *περὶ τῆς* litteris commendauerint, sed eo vsque scriptas reliquerint, quoad eas sufficere intelligere cupientibus diuinam Christi virtutem &c. existimauerint. Fac itaque historicos nostros, auctore Sp. S., enumerauisse tantum *περὶ τῆς* prae aliis conspicuas, aut notabiliores ipsis vtilis; nihil hic erit inertiae, cuius ipsorum diligentiam accusare vel accuratissima tua animaduersio possit: atque adeo nec
iam

iam poterit, cum haec monogramma describendi ratio perspicitur monumentis eorum inesse. Facto autem hoc, dubitare non licet, quin illud quoque fieri poterit, *ut alii aliae περιστασεις obuersarentur, quas enotandas censeret* (cor. III. cum §. III.): *unde repugnantiarum commentitiarum aliud quoddam genus a priore diversum nasci potuit*; quo ex genere exemplum hoc subiicimus. Cum Jesus, allata apud Matth. 21, 33 seqq. parabola de malitiosis et improbis operariis vineariis, quaesivisset ex Judaeorum proceribus, quid, cum heres domum reuertisset, futurum putarent, responsum tulisse narratur, male quidem actum iri cum perfidis istis hominibus: contra secundum Marcum c. 12, 9. & Lucam c. 20, 16 non solum Christus ad suum ipsius quaesitum respondisse videtur, sed Lucas praeterea addit, proceres negavisse id ipsum, quod affirmasse eos in responso Matthaeus narrat: unde duplex oritur difficultas; altera, ubi quae Christi verba sunt, Judaeis tribuuntur; altera, ubi dicitur, Judaeos decrevissent contrarium, ac apud Matthaeum decreverant. Sed cum omnes satis intelligentes largiantur, primum hoc, Christum hic, praemissa quadam interrogatione, concessis argumentis convincere Judaeos voluisse, quod quidem ipsi moris fuit; deinde Judaeos poenam operariis luendam minime potuisse negare, nisi violare iuxta divinum humanumque ius videri voluissent: hoc quoque largiendum erit, Christum interrogasse primum principes Judaeorum, quid ipsis de poena vinitorum videretur (Matth. v. 40.): deinde vero, cum Judaei, Christi sermonem, latam sententiam in se ipsos retorquentem, non praevidentes, incaute rem dixissent (Matth. v. 41.), Christum hoc eorum responsum comprobasse suumque fecisse (Marc. v. 9. et Luc. v. 16, quod quidem id ipsum disputandi genus, quo utebatur, postulabat), atque ita etiam comprobasse, ut rem magis declararet (vix quidem doctorem decebat): tumque, cum sese condemnari animadvertissent, clamare coepisse Judaeos, μη γεννητο (Luc. v. 16): atque ita demum, Judaeis, tales se esse, negantibus, praeclaram fuisse oportunitatem explicandi loci dauidici, ubi vox οὐδόμεντες; proceres istos satis designat &c. Itaque consentiunt, qui dissentire videbantur. Quae περιστασεις; enim cuius-

que animo maxime occurfabant, eas quidem, auctore Sp. S., litteris mandabat, ita vt mirari non desineremus, si tali diffensione scripta eorum carerent. Immo periti iudices intelligunt, hanc ipsam diffensionem diuersumque narrandi consilium maximam fidem facere sinceritati virorum diuinorum. Dubitantibus autem, an lex conf. vera sit huius rei causia, dicta §. ant. satis faciant.

Cor. Quoniam, vt logici præcipiunt, partes, quae eidem subsunt generi, ita tamen, vt fundamenta a se diuersa habeant (coinferiora inde orta, quod idem superius diuerso respectu est determinatum) componi possunt; patet fieri posse, vt in vna eademque narratione duplex *ἐναντιοφωνία*; sit, alterum ex §. XVIII, alterum ex §. XX. Cuius rei, ne longi simus, idem eademque conditione exemplum esto, quod in cor. II. §. ant. existat.

Schol. Caeterum ad bene intelligenda non solum haec, sed etiam reliqua omnia, multum proderit meminisse, nos in hac causa non negauisse attentionem ad consociatas cogitationes, &c.

§. XXI.

Alterum cuius explicatricem fecimus legem confoc. (in §. XIII. & XV), sunt allegoriae et parabolae, quas Christus et θεοπνευστοι hanc ipsam ob causam frequentant, quod legem conf. sapissime sequuntur. Quae res vt ab omni dubitatione liberetur opus tantum erit incuriosa N.T. lectione. Etenim quis lector non intelligat, Christum, quauis fere data occasione, a rebus sensus externos ferientibus ad res morales atque diuinas transisse? vid. e. c. Luc. 14, 15. 16. Io. 4, 6 seqq. Matth. 16, 5. 6. Si autem occasio non discrete descripta sit, tum attende sis ad *περισσους*, e. g. ad tempus habitae orationis, vt Io. 7, 37, vbi verba *ἐν δευτερον ἡμέρῃ τῆς μεγάλης τῆς ἑσπέρης*, sermonis, qui sequitur, occasionem indicant; attende sis ad vocabula, quibus Christus et θεοπνευστοι vsi sunt e. g. Io. 3, 8, ad *πνεῦμα*, quod verbo ruach responderet &c. Quae omnia aperte demonstrant, a lege conf. eiusmodi connexionum generatrice, has similitudines esse profectas (§. II. & §. III. cum sch. I.).

Cor. Vt eorum ad consociandam materies diuersa et dissimilis est, qui res dissimiles percipiunt; ita erit apud eos *eadem materia*, qui eadem solent percipere (cor. §. III). Vnde accidere potest, vt populi diuersi et a se remotissimi, nulloque commercio mixti,

mixti, in eadem re iisdem tropis, allegoriis &c. gaudeant, praesertim in rebus his, quae sunt naturales, eodemque modo in sensus incurrunt. Poterit autem ex his intelligi, quid dicendum sit, cum in sacris litteris imagines, Graecorum Romanorumque poetis familiares, usurpatas legimus. Nota est *Michaelis*, exquisitae doctrinae interpretis, hac de re sententia: alludere subinde scriptores diuinos ad fictas Graecorum fabulas, quas cum Graecis ex eodem fonte, ex Mythologia aegyptia, haussissent: quae etsi nescimus an omnino neganda sit, non putamus tamen, continuo, si *Θεομυθεῖς* confociaffe videamus imagines eas, quas et Graeci copulauerint, vere dici posse, viros diuinos ad Mythologiam allussisse; quoniam hae confociationes esse possunt ex earum genere, quas ipsa natura ministrat, adeoque vniuersis communes hominibus. Quare nos quidem e.c. cherubos, si vel maxime sint equi Jehorae tonantis, ab allusionibus eiusmodi excluderimus. Haec enim cogitationum confociatio ex ipsa natura hauritur facillime, vsque adeo, vt ipsi pauci, fabellarum commentiarum ignari, audito tonitru, Deum sibi fingant eurrū vehementem. Vt, usurpata in diuersis linguis ad significandam rem eandem eadem metaphora (id quod praesertim in appellandis rebus, ad mundum pneumaticum pertinentibus, vbi potissimum vocabula propria defunt, saepius accidisse videmus); nemo facile dixerit, alteram linguam ab altera hanc metaphoram, (in lingua, dilatatis cognitionis humanae finibus, sponte nascendam) sumississe; aut vt homo plebeius, iratos et furiosos inter se comparans, non propterea putandus esset, legisse aliquem ex poetis latinis: ita nec istam descriptionem ex Graecia aut Aegypto nos quidem accesserimus. Idem de sole, in mari cubante, &c. sentiendum videtur, quippe quae imago Iudaeis aequae ac Graecis &c. a natura obiiicbatur.

§. XXII.

Igitur, vt eo reuertamur, vnde egressi sumus, N. T. similitudinibus vberimum sit necesse est, idque vel hanc ob causam, quod lex conf. Christo et *Θεομυθεῖς* spectata non poterat non insignem copiam eorum inuehere. Hic autem, cum breuiter differendum sit, instrabimus tantum parabolas et allegorias, blandas Metaphorae imprimis pedissequas; dicturi quaedam, non inaudita illa quidem et noua, sed ad usum accommodata, atque ita perspicua, vt ratio eorum e lege conf. recte possit cognosci. *Primum de parabola: vbi duae in primis tenendae regulae, quarum altera haec est: vt, eam planissime explanaturi, in contextu orationis videamus, quid ipsi praecar, quidus*

quidue consequatur, quo possit res inuestigari ea, quam parabola designat. Quoniam enim in parabola res describitur cum alia quadam ob similitudinem aliquam copulata, eaque adeo, a lege conf. inprimis profecta, duas res desiderat, vnam, quae sit alterius similis; alteram, quae rem istam similem adducat: fieri non potest, vt sententiam parabola inditam allequamur, nisi res perspecta sit, quae similem in parabola excitauerit. Parabola ad *τα σκεπη* pertinet; vt adeo an sit ea simulacrum alius rei, non possit ante intelligi, quam de illa ipsa re, ad quam, velut ad causam et *αρχη*, respiciat, constet; quemadmodum monstrata in tabula plantae cuiusdam imagine, an sit illius plantae imago, eo vsque ignoratur, quoad nondum planta oculis subiecta aut aliunde nota erit. Vt pictor coloribus, sic magister parabola pingit illuminatque: vtque pictor formosissimae virginis imaginem exponens, non admittit iudices, nisi ad ideam summae pulcritudinis informatos, ita nec effector parabola inuitat interpretes, nisi rei significatae maxime gnaros. Itaque hanc ante omnia nosse interpretem inuabit. Cuius regulae quanta vis sit, vel ex vniua agitata illa parabola apud Luc. 16, i seqq. ostendi poterit, quae quasi crux interpretum erat, quaeque, quod maximopere mireris, etiam nostra memoria nonnullos vehementer affixit; qui, licet eam in peiorem partem non raperent, ita eam tamen explicabant, vt magis sua ipsorum placita proponerent, quam mentem Christi caperent. Satis autem inspectis intellectisque commatibus 8-14 incl. dubitari non potest, quin Christus affectis suis prudentiam commendat ad opes ira adhibendam, vt, contenta auaritia (Pharisaeorum), benefaciendo thesauros apud Deum reponant &c. Hoc illud est, cuius aliquem typum Christus in parabola offert, quaeque adeo, hoc constituto, tota plana est et aperta. Sed id demum, allata regula altera, doceri poterit, quae haec est: re, quae depingitur, detecta, omnis interpretatio parabola ad eam, tanquam scopum, dirigenda erit; neque quidquam in enarratione sciscitandum quaerendumque, praeterquam illud, quod ad rem, cui inuenta est, illustrandam facit. Quam regulam eadem lex conf. demonstrat, parabola effectrix. Namque cum res, parabola sub-

sub-

subiecta, ideo narrata sit, quia mens consocians similem eam esse alius rei vide-
 rat, ipsaque haec similitudo, rei cum re intercedens, neque vlla causa alia,
 ad hoc lumen menti praefendum, impulerit auctorem; facile intelligitur,
 auctorem, cum nihil aliud, quam declarare communes illas notas voluerit,
 nihil aliud quoque spectauisse; adeoque si quaedam insint alia, ea ad essentiam
 parabolae nihil pertinere, cum, iis sublatis, maneat parabola; sed talia esse,
 quae casu quodam insint, probabilitatis ornamehtique gratia adiuncta, &c.
 Vnde etiam perspicuum est, ludere illos, qui in his additamentorum late-
 bris, nescimus quae, sublimia atque arcana venantur, quae quidem latenter
 irreperint, vt tota, quanta quanta, parabola conferta sit mysteriis: quique
 vel propterea falluntur, quia, si verum esset, quod putant, hic omnis my-
 steriorum apparatus ad irritum caderet; quoniam, post virorum diuinorum
 discessum, nemo est, qui recludere et extricare mysticas sententias possit.
 Sed iam redeamus ad parabolam ex Luca exempli ergo adductam. Verum
 igitur est, dispensatorem esse fraudatorem, verum est, laudari eundem:
 at verum etiam hoc est, non approbari malitiam, sed dominum laudare
 mirarique ingenium eius, quod malo futuro prompte praepararet subsidia,
 illicita illa quidem, at apta tamen ac commoda, quae aliorum amicitiam ha-
 etenus ipsi concilient, vt sperare possit, fore, qui eum, domo domini ex-
 pulsum, in suas ipsorum aedes recipiant. At dicat aliquis: opes, quibus
 vititur, non sunt suae! &c. Quid id tandem ad parabolam, quae eo non
 tollitur? quippe cuius vis tota cernitur in sagacitate et nauitate dispensatoris
 in vsurpandis diuitiis ad comparanda bona in posterum fruenda. Hanc
 eius vim esse monita Christi docent. Erenim praecipit affectis sanctus prae-
 ceptor, vt, in administrandis opibus prudentes, futuros casus prospici-
 ant, adeoque liberaliter alios tractent, quo, conciliata Dei gratia, tandem
 diuina domicilia intrare possint &c. Itaque ex lege conf. intelligitur, quo
 modo parabola limitanda sit, et quam prorsus nihil videant ij, qui difficul-
 tates hic sibi videre videntur. Sic, cum alio loco, Marth. 24, 42 seqq.
 Christus ab inopinato nocturni furis impetu transit ad suum ipsius repenti-

D

num

num et improvisum aduentum, quis est, quem haec similitudo angat? Aut quis vnquam fuit, non dicamus lector fabularum peritus, sed sanus, qui *Phaedrum* reprehenderet propterea, quod vulpis, coruum casei raptorem verbis subdolis decipientis, exemplo doceat, sapientiam virtute semper praeualere? Quid multa? Vt apologi et parabolae communem habent fictio-
nem, ita etiam hoc postulant, ne ultra terminos, quibus vis comparationis includitur, quique vel e lege confoc. bene intelliguntur, interpres vagetur; quoniam, qui vagatur, similitudinem, hoc est, essentiam parabolae, tollit. Quare, quod de metaphoris, alio quidem consilio, dixit *Lambertus*, philosophus non mediocriter doctus, in noui organi T. II. p. 113, id interpretes talium parabolarum, qualis est ista ex *Luca*, sibi imprimis dictum putant: „eine Metapher paßt eigentlich niemals durchaus vnd in allen Theilen auf die verglichene Sache, vnd oesters laest sie sich zur Vorstellung ganz verschiedener Begriffe gebrauchen, ie nachdem man andere Vergleichungsstücke (tertium comparationis) wachlet.“ Quae, mutato nomine, ad parabolae spectant. Cacterum haud negauerimus, videri nobis Christum consulto istam dispensatoris perfidiam ad parabolam duxisse &c.

Cor. Ad suscepit etiam Christus *actiones parabolicas*; (quae nec in V.T. defunt), quod nosse erit operae pretium. Ad demonstrandum, vt hoc vtamur, discipulis, quam potentiam, fideli animo in Deum conseruato, ipsi essent nacturi, huiusmodi actionem obibat, cum execratione sua viridis ficus languescebat et exsiccabatur, *Matth. 21, 18 seqq. & Marc. 11, 13. 14.* Igitur tales actiones cum aliter interpretandae non sint, quanti ipsae parabolae, erit sane superuacaneum quaerere, quod quidem quaerere plurimorum interpretum fert consuetudo: qui fieri potuerit, vt Christus nesciret, carere arborem fructibus? qui fieri potuerit, vt ob inopiam fructuum diris deuoueret arborem tempore eo, quo fructus non fuissent? Nempe interpreti negotium facessere non debent, quae ad essentiam actionis parabolicae non pertinent; sed ita sunt ad actionem, vt sunt additamenta, de quibus in *Spho* diximus, ad parabolam.

§. XXIII.

Iam de *allegoriis*, &c. Hic autem in scribendo parciores erimus; quoniam, quam causam parabolae, eam quoque allegoriae habere possunt; vt apud has fere earundem regularum valeat auctoritas. Nempe *prima*
earum

earum haec est, vt ante omnia *rem indagemus* eam, cuius *notus allegoria refert*. Id enim non agens omnem operam perdit, propterea, quia mens confocians, allegoriam adducens, adducit eam, visis notis, quae allegoriae cum re, per eam significata, communes sunt. Quare non cognita ea re, quae ita occasionem allegoriae dedit, non patet, qualis sit allegoria; quia tamdiu communes notae, allegoriae effectrices, latent, quam rem ignoras significatam. Similitudinis e. c. apud Ioh. 3, 8. sensus te fugiat necesse est, nisi ex vniuersae orationis consilio et inprimis ex v. 4 et 7 rem didiceris, per eam depictam, puta incomprehensam regenerantis *πνευματος* vim. Altera regula est, vt *in allegoria nihil inuestigemus, nisi quod ad rem significatam spectet*, v. c. ne in loco Iohanne de aequilibrio aeris sermocinemur. In quod vitium facillime delabuntur, qui hic interpretes se iactent ante, quam isti primae regulae fecerint satis, quamque adeo intellexerint, quid sit in quouis loco ad cogit. confociationem referendum. Habet igitur haec secunda regula in primis hanc *cautionem*, ne de declarandis allegoriae vocabulis nimis laboremus, sed, explicatis notis communibus, contenti simus. Quae cautio eodem modo patet, quo ipsae regulae, pertinetque vt ipse regulae, ad totum metaphorarum genus. Sic, e. c. nihil fere agunt interpretes, qui locum Marci 8, 15, ita ornant: *ζυμν* consideranda est vel physice, vel ecclesiastice, vel mystice, tanquam peregre abeunt ad physicos, et ecclesiasticos et mysticos. Quid diceres, si quis *Horatii* interpres ex od. XIII. L. I, quae tota est allegorica, locum: „(o „nauis!) non tibi sunt integra lintea „ita adoriretur: integrum modo mathematico, modo physico, modo morali significatu gaudet? Denique et hoc viuendum, vnde *regula tertia*, vt, *quidquid vsquam in allegoria deprehendi possit, ad tropos referatur*; quam legem, id quod facile patet, eadem lex conf. migrare vetat. Exempla apponet ERNESTI, V. S. V. in inst. int. p. 66.

Schol. Legimus nuper Car. Günth. *Ludouici*, philosophi Lipsiensis academiae celeberrimi, prolusionem de perfectionibus sermonis aetheticis indeque deductis regulis S. S. hermeneuticis; ab ipso viro humanissimo benignissime nobiscum communicatam: legimusque eo consilio, vt, si quid forte scripto inesset, quod ad institutum nostrum pertineret, id in rem nostram conuerteremus. At vir doctissimus, cum, breuitate libelli

pauca scribere coactus, vniuersè causam trachauerit, nec ipsi adeo licuerit, dicere quaedam in rem nostram singulatim, voluit tantummodo tradere generales quasdam regulas, quae vt erunt optimo cuique interpreti probatae, ita eas facile limitabuntur, quae quidem eiusmodi regularum conditio est, *περιεργειαι* loquentium, audientium, &c. Haec e. c. „Textus biblici interpretatio illa est vera, ideoque prae reliquis eligenda, in qua insunt maximi sensus, id est, ex qua apparet, sermonem textus esse eius modi, cuius magnitudo aesthetica omnes caeteros possibiles dicendi modos superemineat, &c. vel hoc §. & §pho antec. magis poterit circumscribi.

§. XXIII.

Tertium e lege conf. explicandum, erant loca N. T. ea, quae consuetudo interpretum a: *commodationes* vocat. Hic autem cum magna sit inter theologos contentio, qualis hisce dictis insit sensus; nos quidem, quoniam non sumus ii, qui suggillare literarum sacrarum auctoritatem vilo modo videri velimus, sententiam nostram ita exponemus, vt memendum non sit, ne eam perspicentes subaccusent nos laesae huius auctoritatis. Igitur inficiandum non est, *loca nonnulla in V. T. exstare, quae, in N. T. introducta, aliam rem significent, quam quidem verbis scriptores V. T. notarint.* Matthaeus, vt hoc vtamur, narrans in c. 13, 34: Christum parabolas libenter frequentasse, prouocat in v. 35; ad Assaphum, qui hoc institutionis generis, tanquam a Christo amplectendum, cecinisset vt diuinus vates, in Ps. 78, 2: etsi, quod ad Christum spectare videatur, nihil plane, secundum verba, isti versui inest, vbi poeta se pristina maiorum suorum fata sententiose commemoraturum ait, id quod totius hymni contextus perspicue demonstrat. Iam hic sunt, qui huiusmodi loca parodias appellent, vt *Hermannus*, cui id certe tribuitur in disp. de parodiis N. T., quam praefide *Weickbmanno* — M. Laurentius defendit, *Vitemb. cl. Io. c. LXII*: sunt porro, qui argumenta ad hominem, alii autem, qui esse ea accommodaciones dicant. Verum vt notiones his verbis insitas non satis conuenire istis locis putamus, ita nec satis commoda ipsa nomina videntur: etenim qui *θεοπνευσται* non negat, nec negare hoc potest, Deum, qui a *θεοπνευστοις* V. T. literis mandari haec dicta voluerit, praeuidisse non solum fore, vt ea ali-

quando

quando ad res N. T. transferantur, sed voluisse id etiam fieri; qui, nisi voluisset, non ipse denuo in N. T. dictauisset; quemadmodum fere doctum quendam, versantem in initio scribendi libri, diceres praescire ea et approbare, quae ex iam scriptis in continuatione libri ad declaranda alia quaedam vsurpaturus esset. Quare nos merito *ex his locis ea, quibus vaticinationis nomen litterae sacrae imposuere*, neque parodias, neque accommodationes &c., sed esse dixerimus vaticinia, Deo, V. T. suggerenti, hoc nomine accepta; esse tamen vaticinia inferioris ordinis, distincta ab iis, quae aperte ad eam rem nata essent, eamque clare indicarent, cuius gratia in N. T. proferrentur, annumerarenturque superiori ordini. Idem illud ob eandem rationem *pertinet ad reliqua eiusmodi loca, quorum adeo quaeque iis nominibus appellanda sunt, quibus quaeque in N. T. gaudent.*

§. XXV.

Verum cum haec loca curatius consideranti statim sit perspicuum, res, eiusmodi dicta communia habentes, habere omnes etiam inter se similitudinem, a qua quidem perspicuus aliquis nexus abesse solet; ita tamen, ut, sublata hac similitudine, hic ipse modus dicta V. T. transferendi ad res N. T. nullus foret: *dubitari profecto non potest, quin omnis haec ratio ad regulam consociandarum cogitationum dirigatur*; quoniam, quae res similes consociat, haud nexu copulatas necessario, est facultatum mentis nostrae imprimis illa, quam supra (cor. III. §. II.) definiuimus. Hoc autem institutum congruebat maxime cum Iudaeorum ingenio, admodum procliu ad reperienda et quasi expiscanda e locis V. T. eas res, quae ibi ab aliis non ita facile indagantur (§. XVII. et XVIII.): id quod ad angustiorem vsque Sadducaeorum disciplinam pertinuisse videtur. Saltem ex Matth. c. 22, vbi Christus Sadducaeos, ἀναστάντων τ. v. negantes, argumento ex eo ducto, quod Deus se ipse Deum Abrahami &c. vocasset, haftenus coarguit, ut, quod opponerent aduersarii, nihil inuenire potuerint, satis intelligitur, Sadducaeos in interpretando tam minute et scrupulose non seruatos esse omnia, ac nostri quidem homines soleant: quod cum dicimus, non inficiamur vim

illius argumenti, sed hoc volumus ex eo intelligi, ne Sadducaeorum quidem iaterpretandi rationem tam acutam fuisse et subtilem, qualem plerumque nostri sectentur; quoniam inter nos fuerunt, qui virtutem, a Sadducaeis ipsis isti argumento non abindicandam, agnoscere dubitarent.

Schol. Sed haec omnis res patefiet magis atque illustrabitur, sublata quadam dubitatione, admodum speciosa, quae haec est: Deum, qui his locis vaticinationes &c. inesse voluisset, (§. XXIII.), obtendisse ea velis mystici sermonis; ut adeo, cum vis eorum a nemine potuisset, nisi ab ipso Deo, declarari, negandum sit, legem conf. hic quidquam valuisse, dicendumque potius, e voluntate diuina hanc omnem causam pendisse. Sit sane, ut volunt dubitantes, pependit res e voluntate Dei; nihil nos tamen tangent, nisi ostenderint, posita hac voluntate, tolli eam Dei sapientiam, quae in erudiendo semper sequitur rationem ingenii hominum aptissimam. Voluntas Dei sine ipsius sapientia nulla est: cumque ab omni voluntate Dei ratio, quam subiectivam voeant, abhorreat, tum inprimis in tali re, quae libertatem felicitatemque humanam attingit, nefas erit dicere, aliam rationem, quam quae obiectiva nominatur, eum sequi; vrpote quam Deum inde ab vltima antiquitate ad nostra vsque tempora obseruasse, non solum omnis historia, verum ipsa etiam ratio, dilucide demonstrat. Etsi igitur ista V.T. loca a Deo solo illuminari poterant, tantum tamen abest, ut ex hoc possit colligi, legem conf. in vsurpandis iis explicandisque locum habuisse nullum, ut intelligatur potius hoc, fuisse eam legem voluntati diuinae hac in re probatam (§. XVII. & XVIII.). Deinde, ut rem paucis dicamus, ipsa illa mystica iaterpretandi ratio, quam hic vrgent dubitantes, quaeque hic omnino conspicua est, ipsa lege conf. nititur.

§. XXVI.

Haec autem res, ita constituta, multum adiuuabit iaterpretem. Iam enim etsi ab eorum consuetudine longe abesse possumus, qui, admissis parodiis aut meris accommodationibus, illis V. T. locis omnem vim et dignitatem detrahere videntur; non erit tamen opus, requirere in V. T. discretam explicitamque mentionem τῆς πληρωμῆτος, quod in N.T., discussa caligine, declaratur: quandoquidem illa lex, quam hic respexit Deus, sollicitae huius iaterpretationis nullam necessitatem imponit; quae potius, quoniam similitudo rerum, quam voluit ipse Deus (§. XXIII. & XXV.) hunc modum vsurpandi V. T. effecit, praecipit haec: primo, ut in verbis ipsis eiusmodi loco-

locorum V. T. inuestigemus tantum rem, rei in N. T. iisdem verbis notatae, si-
mitem, in eaque inuenta acquiescamus, si plura non deprehendantur; vt, c. c.
in v. 2. Pl. 78 ipsum Afaphum de se loqui putemus, id quod vel ex vocabulo
afcher in v. 3. clarum est: deinde autem, vt, reperta hac re, cogitemus,
adesse rem, quae et in Christo &c. conspiciatur; propterea, quod Deus volue-
rit, in Christo &c. hanc notam ita existere, vt, si existeret, Deo ipso decla-
rante, signum esset Messiae, adeoque rei e diuina vaticinatione factae.

Schol. Auctor disp. vitembergenfis de interpretibus, parodiarum studiosis, ita dicit sen-
tentiam: „Quantum — suspitionis iure excitent, hae parodiae si admittantur,
„exinde — intelligi potest, quia certitudo veri, et a Sp. S. intenti sensus e vestigio
„tollitur. Videntur enim scriptores noui instrumenti oracula veteris non ex vero
„laudasse, sed similitudine quadam adducti, cum de longe alia re prisca vates agunt.
„Quod maximum et tristissimum, omnis adeo vaticiniorum V. T. de Christo impletio
„redditur imaginaria. Nam prophetarum vaticinationes alio spectant, atque ad
„Christum ab euangelistis et apostolis, ob quandam similitudinem referuntur. Sub-
„iiccimur autem haec verba, vt pateret, sententiam nostram mouere hanc suspitionem
nullo modo posse. Namque ea, quae nos de eiusmodi locis docuimus in Sphis antt.
praesertim in extrema parte h. §., luculente ostendunt, nos maxime tueri sensum di-
uinum atque conseruare, nec posse elici e sententia nostra, *ἑσπινεύσεσ* petuisse incer-
tum. At hoc defendisse nobis satis non erat, qui vitare etiam volebamus anxium &
quaesitum interpretationis genus eorum, qui, cum e locis V. T. perspicuam mentio-
nem rei, in N. T. notatae, extorquere omnibus modis conantur, non vident, quam
parum efficiant. Tantone labore opus est ad inueniendum verum diuinumque sen-
sum? Qui si mysticus est, ab ipso Sp. S. declaratus, quem nos censemus, non
minus verus erit, isque certus atque diuinus sensus. Quare cum auctore disp. doctiss.
eo non peruenire potuimus, vt in ipsis verbis hoseanis ex c. XI, 1. praeter Christum,
videremus neminem; neque enim visum est necesse, vim adhibere isti loco, cui vt
quisque adhibet maiorem, ita in eo magis solum videt Christum. Derideant eius-
modi loca *Julianus* eiusque focii quantalibet confidentia! Quo nos damno afficient
hi maleuoli? qui conuincendi longe aliis argumentis sunt, si quidem conuinci velint
&c. Caeterum, quae diximus, pace auctoris disp. dicta esse cupimus; qui si ipse
Weickbmannus est, meritis eius debemus reuerentiam, neque dubitamus, quin,
quae ipsius est humanitas, plurimis cognita, aequo animo, dissentiri ab ipso, pa-
tiantur.

§. XXVII.

Quod superest *quartum*, *seriei orationis in membra partitio*, tribus verbis exponetur. Nota regula est, *ne in partiendo interpres dialecticam subtilitatem ubique affectet*, quippe quae ita raro existit in litteris sacris, vt vix vicissim quisque locus sit, vbi hanc rationem in disserendo scriptores sequantur. Quae quam *vera regula sit*, nunc *intelligi vel ex lege conf. potest*: hanc enim quia *θεορρηγοι* obseruant, idcirco aridum ieiunumque eorum studium probari nequit, qui scholasticum, aut si maui philosophicum, veritatum nexum in diuinis libris perquirunt, innumerasque distinctiones logicas condensant: quasi vero e rigida & coarctata *Suarezii* cuiusdam disciplina diuini viri, ad populum populariter scribentes, prodiissent. Qui *e lege conf. cogitationes suas nobiscum communicant*, iis interdum *vis ὁμωνυμίας ἀϊκίους* eo vsque sufficit, vt, reuocata in animum, secundum legem conf., aliqua re, rei, de qua disserunt, vocabuli communitate iuncta, caeterum ab ea diuersa; flectant orationem a re proposita, conuertantque ad illam aduentitiam, in animum, dum scribebant aut fermocinabantur, inuectam: cuius rationis continuandi sermonis insigne exemplum legitur in Marc. c. 9, 49. 50. *Interdum* fit etiam illud, vt *ex imagine imago prouolet*, velut e lumine lumen; *unde* quaedam *sermonis perpetuitas*, cui apertior inest colligatio rerum, *existit*. Sed satis de hoc. Neque enim, quia hic vel tenuis vsus omnia artis praecpta facile superat, de hac re opus erat aliter, ac vniuersè monere.

§. XXVIII.

Iam itaque, postquam satis ostendimus, Christum et *θεορρηγοὺς* consueuisse ad legem conf. disserere, vt adeo multorum locorum N. T. explicationes peti ex ea possint debeantque, manifesta, speramus, sunt commoda, quibus in ipsis inest causa, cur haec lex commendanda maxime videatur. Etenim cum interpretis sit, non solum ea, quae dixerint *θεορρηγοι*, sed etiam quomodo quaeque dixerint, demonstrare; neutrum vero horum sine lege conf. effici possit, id quod ex omnibus XVIII-XXVII sphis perspicitur: *cogitur omnino, vt optimus quisque interpres huius legis habere rationem*
debe-

debeat, neque eum deceat, sine illius noticia ad interpretationem N. T. accedere.

§. XXVIII.

Hic igitur dicendi finem faceremus, nisi patrium illud institutum, quo scita nonnulla. *corollariorum* nomine, subiici diatribis solent, haud plane spernendum duceremus, quem morem ut nos quoque seruasse videamur, *tria* subnectemus, non illa quidem longe petita, sed ex iis ipsis, quae dicta sunt haecenus, sponte nata. *Primum* hoc est: ut *plebem erudientes caueamus, ne conferriamus sermonem similitudinibus e domestico Graecorum Iudaeorumue paratu petitis*; ubi potius animi pascendi sunt tropis imaginibusque iis, quae a rebus ducuntur, inter populares nostros notis. Cum enim, ut supra diximus, e differentia et dissimilitudine rerum, quae sensibus percipiuntur, diuersae dissimilesque existant confociationes cogitationum; fieri potuit, ut Iudaei &c., oblatis rebus a nostris diuersis, copularent eas, quarum nullam nos habemus eognitionem, saltem eam non tantam, quanta ad confociandum opus est: vnde sequitur illud, ut oratores nostri, qui iudaei eas &c. eiusmodi similitudines venantur, caprent umbras, negligentque euidenciam et perspicuitatem, quae summa oratoris lex est. Similitudines frequentantur delectantque hoc ipso, quod lumina orationis sunt, quae adeo, cum dictu quidem speciosae, sed a rebus incognitis aut nomine tantum notis arcessitae sunt, non erunt lumina et ornamenta sermonis. Similitudines, ut hanc causam paucis verbis expediamus, e confociatione cogit. saepissime gignuntur; haec autem confociatio quoniam in nos non cadit, nisi res coniungendas antea nouerimus, easque nouerimus ut satis perspectas; profecto naturam duces non sequuntur ii, qui tropos et similitudines crepant, rebus ignoratis aut non satis perspectis innixas. Etiam hic praestantissima Christi discipulorumque suorum exemplaria ad imitandum proponuntur, qui res ad similitudines non adhibebant alias, nisi cognitae omnibus, quos erudiebant. Paullus e. c. in litteris ad Graecos de *συνειση*, de *ἀγνωσιζουμεναι* &c. loqui.

loquitur, 1 Cor. 9. 24 seqq., cum Judaeis autem disputans ad *περιτομῆν καρδίας* prouocat, Rom. 2, 29: sicut Stephanus, qui Judaeos durae cervicis *ὀπίπετοι μὲν τῆ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὤσιν* nominat, Act. 7, 51: Atque hanc ipsam circumcisionem cordis et aurium apponimus tanquam exemplum similitudinum earum, quibus superfedere oratoris nostri possunt.

Schol. I. Quasi singularum linguarum singulae voces sunt et proprietates (idiotismi), quae inductae in aliam linguam, barbarissimos, soloecismos et peregrinitatem efficiant; variique porro in loquendo scribendoque characteres &c., qui confusi et commixti *νομισμῶν* constituunt: ita habet suam quaeque natio phantasiam peculiarem, et domesticas imagines, quas, qui alii genti tribuunt, in eandem certe reprehensionem incurrunt, quam ii, qui barbare &c. loquuntur, peregrinaeque sonant. Bene autem, ni fallimur, ex his et ex ipso Spho doceri poterit, quo iure nostri poetae, canentes res, ante oculos nostros gestas, fisiones suas capiant e Mythologia gr. et rom. Nimirum agunt iure nullo. Multa quidem aliis alias de hac licentia quaesita et disputata sunt; sed nuper admodum in bellissima bibliotheca *Klozziana* ita de ea dictum est, ut maxime fas sit, tantorum etiam iudicum auctoritate nostram tueri sententiam. Cum apud Graecos et Romanos et notissima essent Deorum nomina et munera; & ipsi Dii publice colerentur, subicereturque oculis templorum magnificentia &c.; ab iis quidem haec mythologica consociandi ratio abesse non poterat; quae contra a nostris hominibus plane aliena est, qui, cum alias res percipiant, non possunt non alias etiam et aliter consociare. E. c. nemo nostrum, parta imperatori cuidam victoria, Minervam consociat: quare nec eam, nec similes fisiones adducere debet poeta, probabilitatem, populariumque suorum phantasiam, omninoque naturam ducem secutus; quas si nihilominus adducit, non sua ipsius et nostra prodit sensa, sed aliena; non ore canit germanico, sed peregrino: immo ne Homeros quidem et Pindaros imitatur, qui nobis si nati fuissent, nobis cecinissent. Sed, inquis. poesis sine fictione essentia caret, saltem essentiae parte! Quis negat? Hoc negamus, mythologiam gr. & rom. ad essentiam poeseos pertinere: hic enim fictio secundum genus spectanda est; quae manebit adeo, etsi, quibusdam fisionibus singularibus, ut ita dicamus, antiquatis, eeu obsoletis et peregrinis, in earum locum surroges alias, quae, cum ad tuam consociandi rationem proxime accedant, tuae sint & nostrae, &c.

Schol. II. Dicta etiam accommodari poterunt ad adagia.

§. XXX.

Inter illas autem veterum similitudines, nobis non familiares, quaedam sunt, quas, velut ineptas, videre malint plurimi nostrorum hominum, quam probare,

probare, cum non sint videndae: e. c. in Homero, ubi asinus *ἄσινος*, qui, parum curans puerorum fustes, e laeta segete non exit, nisi bene passus, confertur cum Aiace Telamonio &c. Il. 2, 367 seqq. Sed, qui hic culpant poetam, significant suam ipsorum ignorantiam. Namque cum primo lex conf. ita comparata sit, ut, quoniam vna eademque res cum pluribus aliis simul percipi potest, ex ea etiam variae in vna eademque re cogitationum confociationes existere possint; deinde vero suis quaeque natio patriis opinionibus de decoro, pulcro &c. gaudeat, resque peculiare, quibus maxime delectetur, habeat, quae consuetudo ex hac confociationum multitudine alias eligit inprimisque approbat, alias autem respuit, neque frequentat: nos quidem non videmus, quare hic Homerus accusandus sit. (Cf. dictum Lamberti supra add.) Nec desunt etiam in codice sacro ex hoc genere picturae cogitationumque confociationes; e. c. in Ps. 133, 2. Et hoc erat quidem *corollariorum alterum*.

Schol. Eiusmodi autem similitudinibus poetae nostrae, nisi forte ludicris ludentes versibus, non utuntur, propterea, quia a nostro confociandi modo abhorrent. Itaque et caueant sibi ab mythologicis fictionibus; quoniam id iubet haec eadem causa: v. sch. §. ant.

§. XXXI.

Denique tertium hoc sit. Erant grammatici, qui varios et multiplices significatus unius, ut aiunt, radice hebraicae ex unico, eoque nativo, derivare vellet: id quod, si generatim dicenda res est, fieri nequit. Cum enim, quod Dialectici tradunt, vocabulorum *ἑνωμοσύνη* non tantum a consultatione, verum etiam a casu quodam proficiatur, hoc est, maxime condatur a lege conf.; vixque subinde liceat, causam *ἑνωμοσύνης* ibi reperire, ubi similitudo quaedam, fons prioris generis, locum habuit, nedum casus percontari possis illos, qui posterioris generis significatus iunxerint vocabulo: non patet, quare *ἑνωμοσύνη* causa, factum est, ut plures significatus et ob similitudinem, et ob aliam quamcumque rationem, in vnum vocabulum coirent: quas nunc indagare rationes omnes (ut de nativo significato, an is semper cognitus sit, nihil dicamus) et quasi odorari, non cadit in homines, licet se profiteantur criticos optimos maximos, qui naribus utantur acutissimis.

F I N I S.

IO.

IO. PETRO WILLENBÜCHER

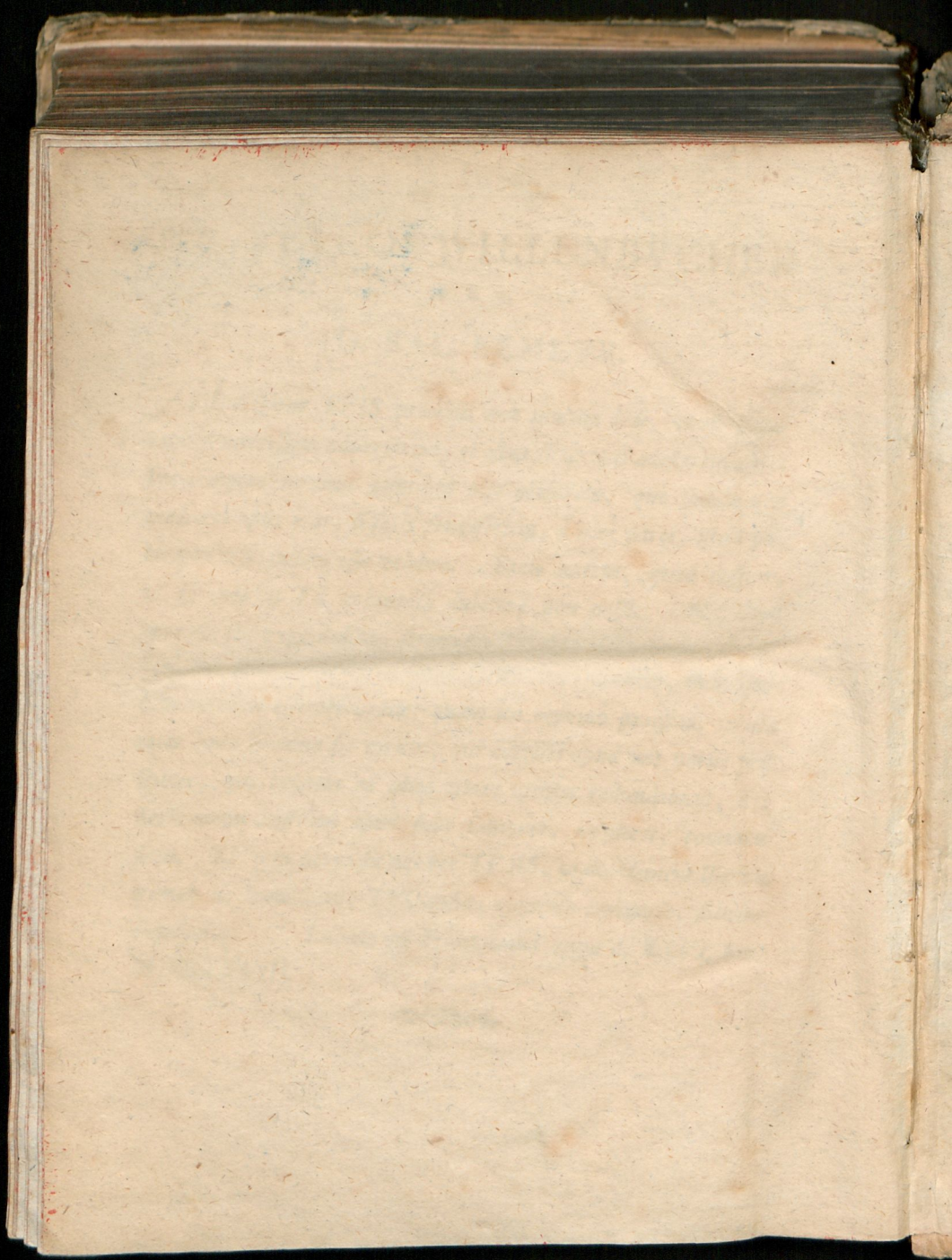
S. P. D.

IO. SAL. SEMLER.

*H*oc igitur TVIS precibus non inuitus dedi, ut et disputationi interesset aduersarius, et istas litteras ei adicerem; licet hoc tempore minime omnium otio abundem, quo tamen non mediocri opus erat, si satis frugiferum, a mea parte, istud publicum colloquium esse volebas. Facio autem, quod possum, ut de mea in TE voluntate dubitare non possis. Nec illud prae me ferre ego dubito, strenuam TVAM diligentiam, quam, non sine fauorice natura, bonis litteris hic impendis, mihi quidem minime esse obscuram; quam ita omnino praestas, ut ista inter bona nomina sis eorum, qui collectis apud nos variis fructibus, qui tandem ad alios etiam utiliter redundabunt, Fridericianam nostram apud suos fautores, ut decet, commendant. TV iam porro sic age res TVAS, ut dei clementissimum numen iis immistum, TVO ipsius maximo commodo, feliciter experiaris!

Dabam in Fridericianae regia d. XXVI. Sept.
MDCCLXVIII.

Fc 4324

ULB Halle

3

003 719 049

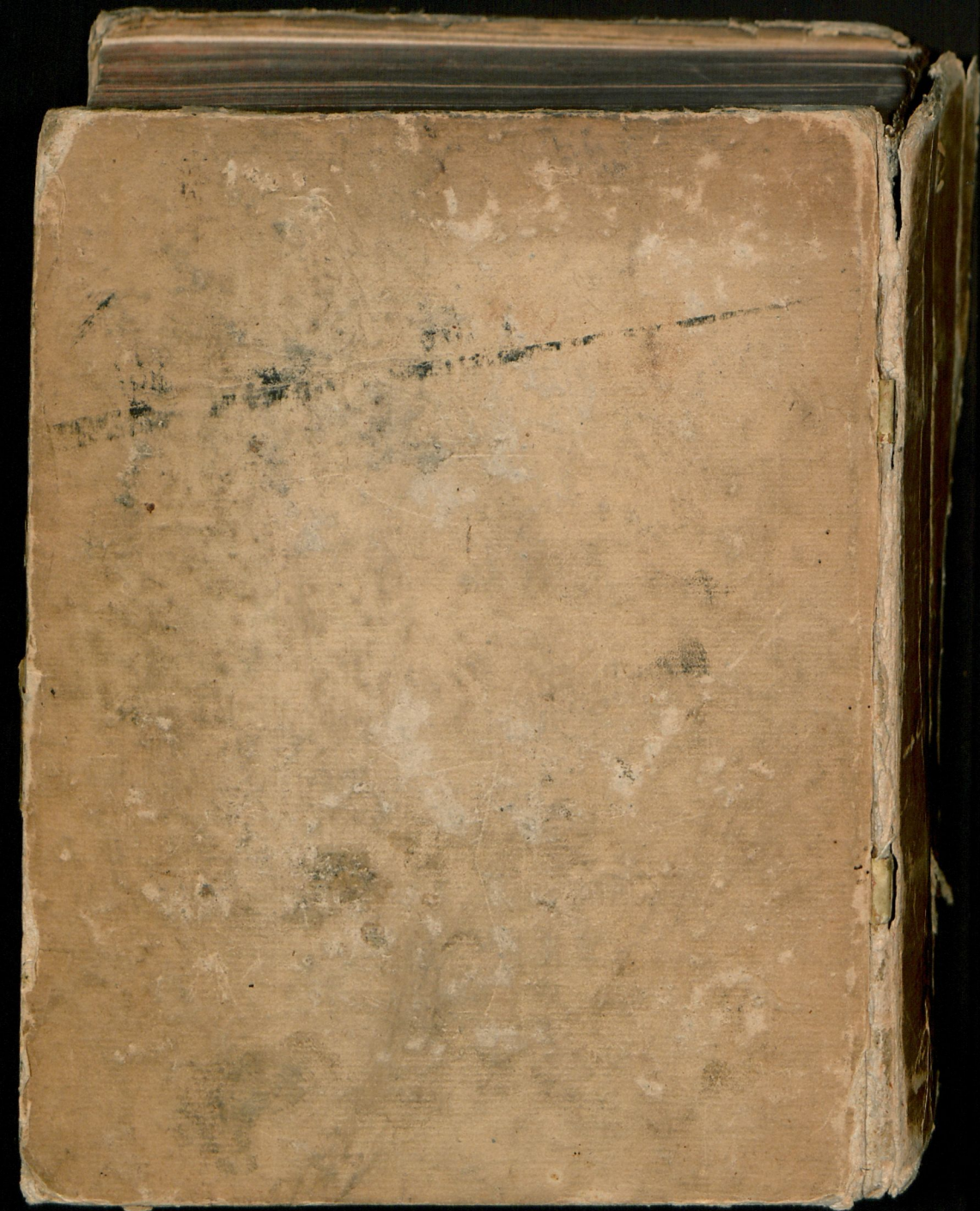

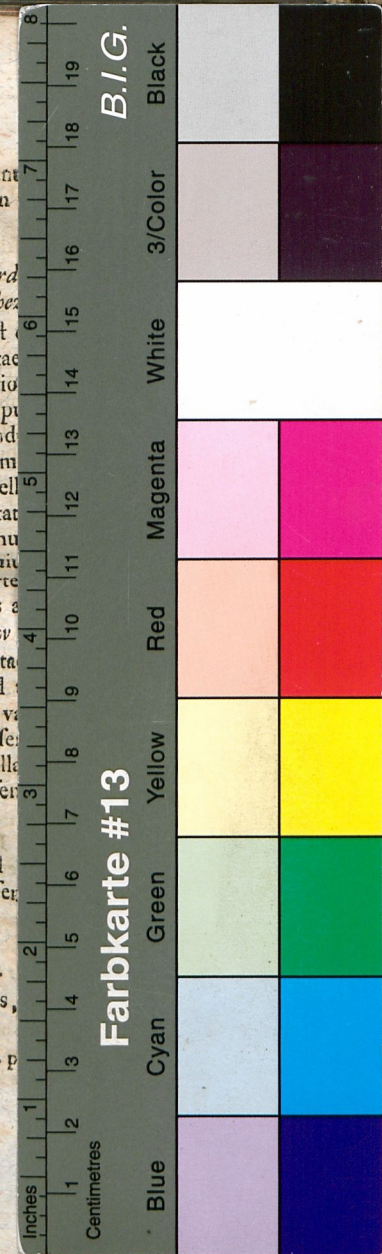
Slc

VD 17
VD 18

mit

DISPV TATIO PHILOSOPHICA 24.
DE
LEGE ASSOCIATIONIS
COGITATIONVM
V E L V T
INSIGNI LEGE INTERPRETIS
N. T.

QVAM
AVCTORITATE AMPLISS. PHILOSOPHORVM ORDINIS
D. SEPT. CIO IO CCLXVIII

TVERVNTVR
M. LVDOVICVS MARTINVS TRÆGER
ET
IOHANNES PETRVS WILLENBÛCHER

ERBACENSIS S. TH. S.

HALAE AD SALAM, AERE HENDELIANO.

